

MARKE AHONEN

Uutta polkua lähteen äärelle

Vuonna 2016 ilmestynyt yhdeksänosainen *Early Greek Philosophy* johdattaa nykylukijan filosofian varhaisiin lähteisiin.

Jokainen antiikin filosofian harrastaja päätyy enemmän tai myöhemmin vastakkain tuon kolmiosaisen, usein virkamiesmäisen sinisiin kansiin verhoutuneen järkäleen kanssa: Hermann Dielsin toimittama *Die Fragmente der Vorsokratiker*, joka näki päivänvalon ensi kerran vuonna 1903 ja uudistui vuoteen 1952 asti Walter Kranzin täydennyksin, on vakaan aseman saavuttanut standardilähde esisokraatikoiksi kutsuttujen filosofien elämään, ajatteluun ja kirjoituksiin. Kohtaaminen ei aina ole miellyttävä, ja oletettavasti se on sitä yhä vähenevissä määrin. Emme enää osaa itsestäänselvästi saksaa, eikä Diels-Kranz, kuten julkaisua tuttavallisemmin kutsutaan, tarjoile aina edes sitä, vaan olettaa lukijan hallitsevan suvereenisti niin kreikan kuin latinankin. Diels-Kranz on vanhanaikainen – viehkeän oppinut, mutta suunnattu ihmisille, joita ei ehkä varsinaisesti ole enää olemassa.

André Laksin ja Glenn W. Mostin toimittama *Early Greek Philosophy* (2016) avaa viimein, yli sata vuotta Dielsin urauurtavan teoksen jälkeen, uusia polkuja filosofian varhaisten lähteiden äärelle¹. Loeb Classical Library -sarjan tutusti vihreinä ja käteensopivina niteinä ilmestynyt kirjasetti on monin tavoin käyttäjäystävällisempi kuin Diels-Kranz – se on suunnattu uuden vuosituhannen lukijalle, ja sen käyttämiseen riittää englannin taito, vaikka lähteissä esiintyvien kielten kirjo onkin nyt runsaampi kuin Dielsin ja Kranzin päivinä (osa julkaisuun sisällytetyistä tekstiotteista on esimerkiksi arabian- tai hepreankielisiä). Mutta aivan yksinkertaista ei ammoisten ajatusten virrasta ammentaminen ole tämänkään ilmeisen merkittävän lähdejulkaisun avulla, vaan se vaatii aimo annoksen kärsivällisyyttä ja viitseliäisyyttä.

Setin niteet noudattavat Loeb Classical Libraryn tuttua, turvallista ja hyväksi havaittua formaattia: aukeaman toisella sivulla kreikka (tai toisinaan latina tai jokin itämainen kieli) ja toisella englanti. Mutta niteitä on yhdeksän, eikä niiden kanssa pelaaminen onnistu ihan pienellä työpöydällä. Vaikka Loebit herättävät minussa lähtökohtaisen lämpimiä tunteita, en voi olla miettimättä, olisiko setti toiminut paremmin jossakin tiiviimmässä formaatissa. Setin ensimmäinen nide, koko julkaisun käyttöohje, on syytä pitää jatkuvasti käden ulottuvilla. Kyseessä on 257-sivuinen raskaan sarjan manuaali, jonka kryptiset, kymmeniä sivuja jatkuvat taulukot ja luettelot voivat ensivilkaisulla musertaa, mutta sen kanssa

pääsee kyllä sinuiksi. Nide sisältää yleisiä periaatteita selvittävän esipuheen lisäksi lyhenneluettelon, bibliografian, konkordanssit Diels-Kranzin kanssa (kumpaankin suuntaan), nimihakemiston sekä varsin käyttökelpoisen oloisen pienen sanaston (39 sivua), jossa on selitetty keskeisten kreikkalaisten filosofisten termien merkityksiä ja käyttöjä. Itse tekstiotteet on aseteltu pienille sivuille ilmeisesti; ne nojaavat olemassa oleviin standardieditioihin ja sisältävät suppeahkon kriittisen apparaatin. Nootteja ja selityksiä on niukalti.

Siinä missä Diels-Kranz edisti osaltaan termin 'esisokraatikko' läpimurtoa ja vakiintumista, Laks-Most vältelee ilmausta tietoisesti, vaikkei sitä suoranaisesti pannaan julistakaan². Ehkäpä kuluneen vuosisadan aikana ollaan herkistytty termin ongelmille, tai ehkä kaivataan jo muutosta vanhoihin kaavoihin. On kieltämättä hieman kiusaannuttavaa puhua Sokrateesta käännekohtana filosofian historiassa, kun murrosta edustaa lähinnä Platonin tulkinta Sokrateesta sekä ennen muuta se, miten ja mihin hän tätä tulkintaa käytti ja miten jälkimaailma siihen reagoi; lisäksi termi hämmentää kronologiaa, sillä onhan esimerkiksi Demokritos Sokrateen nuorempi aikalainen ja myöhäisimmät Diels-Kranzin "esisokraatikoiksi" tituleeraamat filosofit ovat Platonin tai jopa Aristoteleen aikalaisia.

Diels-Kranzin ja Laks-Mostin filosofivalikoimassa on ensinäkemältä huomattava ero, sillä Laks-Most ei erota kaikkein tuntemattomimpia ja hämärimpiä hahmoja omiksi luvuikseen. Tosiasiassa Laks-Most on kuitenkin julkaisuista laaja-alaisempi ja sisältää enemmän materiaalia: osin Dielsin ja Kranzin päivinä tuntematonta, osin näiden sivuuttamaa. Molemmat julkaisut etenevät varhaisimmista, mytologian ja filosofian rajamailla häilyivistä hahmoista klassisen kauden sofisteihin – tämäkin on termi, johon Laks-Most suhtautuu varauksella sen negatiivisten konnotaatioiden vuoksi. Itse asiassa Laks-Most laskee myös Sokrateen yhdeksi näistä sofisteista (tai "sofisteista"), mikä on vähintäänkin virkistävää. Ehkäpä Laks-Mostin konservatiivisen varovainen ja samaan aikaan tuttuja ajatusmalleja ravisteleva lähestymistapa muovaa vähitellen yleisemminkin tapoja ja tottumuksia puhua antiikin filosofiasta.

Laks-Most irrottautuu myös tietoisesti jo antiikista juontuvasta traditiosta, jossa Sokrateen saavutuksena nähtiin etiikan tuominen filosofian keskiöön, ja jossa häntä edeltävät filosofit nähtiin yksinomaan "fysiikan",

siis luonnontutkimuksen, edustajina. Kirjasetin toisen niteen alussa esitellään varhaisia kosmologisia ja maailman syntyyn liittyviä käsityksiä (muun muassa orfialaisia tekstejä), mutta tarjotaan myös valikoima esimerkiksi Homerokselta, lyriikasta ja näytelmäkirjallisuudesta poimittuja otteita, jotka kuvastavat varhaisessa kreikkalaisessa maailmassa esiintyneitä ajatuksia jumalista, ihmisen elämästä ja osasta sekä moraalikysymyksistä. Vaikka tällainen taustoittava valikoima on väistämättä suppea ja mielivaltainen, se on tärkeä muistutus siitä, ettei antiikin filosofia ollut koskaan muusta kulttuurista ja kirjallisuudesta irrallinen ilmiö. Näkökulma laajentuu myös esimerkiksi varhaisen lääketieteen tekstiotteiden sisällyttämisellä valikoimaan (nide kuusi). Setin viimeisen niteen päättää puolestaan kiehtova osio, jossa esitellään julkaisun kattamien filosofien ja filosofisten oppien esiintymistä kreikkalaisessa komediassa ja tragediassa.

Keskeinen ero Diels-Kranziin nähden on, että Laks-Most ei seuraa Diels-Kranzin tunnettua mutta ongelmallista erottelua ”A-sarjan” ja ”B-sarjan” tekstiotteiden välillä. Diels-Kranzissa A-sarja käsittää *testimonia*-materiaalin, toisin sanoen antiikin tekstikatkelmat, jotka kertovat filosofin elämästä, ajattelusta ja opetuksista, kun taas B-sarja käsittää tekstikohdat, joiden on tulkittu olevan suoraan filosofilta itseltään, siis hänen omia sanojaan.³ Tosiasiassa tällaista erottelua ei ole mahdollista tehdä luotettavasti, eikä varsinkaan ole perusteltua pitää B-sarjaa merkittävämpänä lähteenä varhaisten filosofien ajatuksiin – Diels-Kranzissa vain B-sarja on käännetty saksaksi, mikä on vahvistanut entisestään sen painoarvoa. Runonsäkeet, jotka antiikissa seurasivat täsmällistä lyhyiden ja pitkien tavujen rytmistä kaavaa, pysyivät kenties suhteellisen helposti muistissa alkuperäisassaan ja erottuvat myös selvästi proosatestin joukosta, mutta muutoin on yleisesti tulkinnanvaraista, missä ”sitaatti” alkaa tai loppuu ja milloin kyseessä on ”sitaatti” ja milloin parafrasi. Laks-Mostissa on lihavoitu tekstikohdat, joiden on arvioitu todennäköisimmin edustavan filosofin omia sanoja – ja näitä lihavoituja on niukalti. Lihavoitu on tehokas visuaalinen apu: aina välillä lähteensilmässä kimaltelee muutama mahdollisesti alkupeäinen sana.

Laks-Mostin sivut ovat täynnä teknisiä merkintöjä, joihin paneutuminen vaatii aikansa. Tekstimateriaalin sisältytystyyppi on koodattu lihavoiduilla isoilla kirjaimilla tekstiotteen numeron oheen. P (*person*) tarkoittaa filosofin henkilöön ja elämään liittyviä tietoja ja traditioita. D (*doctrine*) tarkoittaa filosofin ajattelua käsittäen sekä luotettaviksi arvioitua selostukset opista että oletetut suorat sitaatit kirjoituksista. R (*reception*) viittaa tekstiotteisiin, jotka ovat epäluotettavammiksi katsottuja luonnehdintoja, tulkintoja tai arvioita filosofin opeista. T (*text*) on puolestaan varattu tekstikatkelmille (esimerkiksi runoilijoilta) taustoittavissa jaksoissa, joissa ei ole kyse yhdestä tietystä ajattelijasta. Koska näin jaotellut tekstiotteet limittyvät toisiinsa, runsaat ristiviitteet ovat tarpeen. Jaottelu D- ja R-materiaalin välillä on tietysti osin kiistanalainen: mistä tiedämme, mikä on ”resep-

tiota” (käsittäen koko skaalan epätasällisista mielikuvista suoranaiseen fabulointiin) ja mikä on ”alkuperäistä” oppia? Laks-Most näyttää noudattelevan tutkimuksen maltillisia valtalinjoja, ja vaikka vähempiarvoiseksi mieltävä R-materiaali on editoitu D-materiaalin jälkeen, sitä ei ole millään tapaa yritetty piilottaa lukijalta. Tekstiotteiden suhde Diels-Kranziin on täsmällisesti määritetty, ja merkeillä < ja > ilmaistaan, onko tekstiote laajempi vai suppeampi kuin Diels-Kranzin vastaava ote. Merkintöjen täsmällisyys ja konkordanssien laajuus voi tuntua puuduttavalta, mutta ne muistuttavat osuvasti siitä, miten monin tavoin antiikin tekstimateriaalia voidaan leikellä niin sanotuiksi ”fragmenteiksi”.

Jos kielikysymykset jätetään sivuun, Laks-Mostin keskeisin etu lienee tekstiotteiden temaattinen jäsentely. Sisältöä kuvailevat otsikot helpottavat materiaalin löytämistä, ja kukin luku alkaa luettelolla siihen sisältyvästä materiaalista. Kuten todettu, viitteitä ja selityksiä on vähänlaisesti: Laks-Most operoi pikemminkin sillä, miten se tekee ja järjestää asioita kuin sillä, mitä se suoranaisesti sanoo tai väittää. Lukija, joka haluaa esimerkiksi selvittää, mitä Thales oikein sanoikaan vedestä, löytää oikeat tekstiotteet helposti silmäilemällä Thales-luvun sisällysluetteloa, kunhan on ensin paikallistanut oikean niteen ja sivun. Diels-Kranzin kohdalla vastaava ei ole mahdollista.

Varhaisen kreikkalaisen filosofian lähteiden äärelle on toki monta muutakin polkua kuin Diels-Kranz tai Laks-Most: tekstikokoelmia, käänösvalikoimia ja tutkimuksia on saatavilla monilla kielillä, ja myös yksittäisiä filosofeja käsitteleviä monografioita, tekstilaitoksia ja käännöksiä on syntynyt viimeisen sadan vuoden aikana runsain mitoin. Mutta kattavuudessaan Diels-Kranz ja Laks-Most painivat omassa sarjassaan, ja lähestyttävyydessä ja käytettävyydessä jälkimmäinen toki päihittää edellisen kirukkaasti, onhan se tehty oman aikamme ihmiselle. Toisaalta senkin käyttämisessä on omat vaivansa ja tukuluu- tensa, kuten olen yllä kuvannut. Sähkökirjana en halua tätä jatkuvaa niteiden ja sivujen välillä hyppelyä vaativaa settiä ajatellakaan. Aika näyttää, millaisen aseman se alalla saavuttaa, mutta julkaisun merkittävyydestä ei varmasti ole epäilystäkään.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 André Laks & Glenn W. Most, *Early Greek Philosophy. Volume I–IX*. Loeb classical library 524–532. Harvard UP, Cambridge, MA 2016.
- 2 Huomattakoon, että *Early Greek Philosophy* on ilmestynyt samanaikaisesti myös ranskankielisenä, yksiniteisenä laitoksena nimellä *Les débuts de la philosophie. Des premiers penseurs grecs à Socrate* (Fayard, Villeneuve-d’Ascq 2016). Kirjan kannessa esiintyy suurin kirjaimin sana *les présocratiques*, joskaan tämä ei ehkä ole tekijöiden valinta.
- 3 Lisäksi on niukempi C-sarja, jonka tekstiotteet ovat jäljitelmiä, väärennöksiä tms.